

Pro-tukipiste

Pro-tukipiste ry

Lausunto Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

Asia: K 7/2022 vp Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022

Pro-tukipiste ry kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa. Keskitymme lausunnossamme kertomuksen lukuun kaksi eli ihmiskaupparaportoin kertonukseen.

Pro-tukipiste ry on sosiaali- ja terveysalan järjestö, joka työskentelee kaupallisen tai vastikkeellisen seksin aloilta toimeentuloon hankkivien yli 18-vuotiaiden ihmisten kanssa. Ihmiskaupan vastaisessa työssämme keskitymme seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuvaan ihmiskauppaan ja ihmiskaupparikosten uhrien järjestölähtöiseen tukityöhön. Kohtaamme työssämme ihmisiä, joille seksin myyminen on omaehtoinen valinta, osalle kyse on olosuhteiden muodostamasta pakosta, ja osa on joutunut kolmansien osapuolten hyväksikäyttämäksi, eli esimerkiksi ihmiskaupparikoksen uhriksi. Perustyössämme ja ihmiskaupan uhrien auttamistyössä suurin osa asiakkaistamme identifioituu naissukupuoleen, mutta tavoitamme myös miehiä ja sukupuolen kirjoon muutoin identifioituvia ihmisiä. Anonyymeissa palveluissamme on noin 13 000 kontaktia vuodessa seksi- ja erotiikka-aloilta toimeentuloon hankkiviin ihmisiin. Vuosittain asiakkuudessamme on parikymmentä ihmistä, jotka ovat joutuneet ihmiskaupan, muun vakavan hyväksikäytön tai muiden vakavien yksilöön kohdistuvien rikosten uhriksi.

Kriittisimmät kehittämiskohteet ihmiskaupan vastaisessa työssä

Pro-tukipiste on osallistunut jäsenenä tai kuultavana valtaosaan kertomuksessa esitellyistä ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehittämistyöryhmistä ja -hankkeista. Tässä koottuna kriittisimmät kehittämistarpeet seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuvan ihmiskaupan osalta:

- Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaa lainsäädäntöä ja käytäntöjä kehittämistä jatkettava Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Sisäministeriön hallinnonalojen yhteistyönä
 - o Ihmiskaupan uhrien tunnistamisen oikeusvaikutukset selkeiksi: mikä merkitys ihmiskaupan tunnistamisella on yksilölle, mitä virallisesta tunnistamisesta seuraa
 - o asiakastietojen luottamuksellisuus/tiedonsaantioikeudet selkeämmiksi;
 - o hallinnonalojen välistä dialogia jatkettava; peruspalvelujen saavutettavuus kriittistä, erityisasiantuntemuksen kerryttäminen?
- Maassa oleskeluun liittyvien epävarmuuksien vähentäminen/ ihmiskaupan ilmitulon edistäminen
 - o Ulkomaalaislain 148 § käännättäminen seksuaalipalvelujen myymisen epäilyn perusteella poistettava
 - o Ihmiskaupan uhrien oleskelulupien myöntämisen kynnystä madallettava ”erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ihmiskaupan uhri” → haavoittuvassa asemassa
 - o Oleskelun epävarmuus avun hakemisen kynnystä nostava tekijä
 - anonyymi konsultaatio esim. rikosasioissa hyvä käytäntö
 - oleskelun jatko, jos kyseessä ei ole ihmiskaupparikos?
- Rikosprosessit uhrilähtöisemmiksi
 - o rikosprosessitoimijoiden osaamista ihmiskaupan ja paritusrikosten rajanvedosta vahvistettava
 - o seksikaupan kohteen hyväksikäyttörikos: huomioitava paritus- ja ihmiskaupparikosten rajanveto seksin ostamiseen liittyvän lainsäädännön soveltamisessa
 - o rikosprosesseissa huolehdittava seksin ihmiskaupan uhrin /seksin myyjän asemassa olevan hyvinvoinnista ja yksityisyyden suojaamisesta → lisätraumatisoitumisen ehkäiseminen

Pro-tukipiste

Ihmiskaupan vastaista toimintaa kehitetty vauhdilla viime vuodet

Erilaisia kehittämistoimia ihmiskaupan vastaiseen toimintaan liittyen on käynnissä paljon. Kyseessä on ilmiö, johon liittyy erityisasiantuntemusta on kasaantunut harvoille ja johon liittyvät teemat ovat monin tavoin latautuneita. Ihmiskaupan vastaiseen työhön liittyviä hallitusohjelmakirjauksia on edistetty viime vuosina poikkeusolojen vuoksi paljon etätyöskentelynä, mikä on näkynyt erityisesti Sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämässä ihmiskaupan uhrien auttamiseen liittyvässä kehittämistyössä, jota on jatkettu erikseen Sisäministeriön hallinnonalalla ja Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa. Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman yhteydessä on tehty ja tekeillä useita selvityksiä eri lainsäädäntöjä ja käytäntöjä koskien; selvitysten tuloksia tulee soveltaa ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehittämistyössä.

Sosiaali- ja terveysministeriön sekä sisäministeriön dialogia ihmiskaupan uhrien auttamisesta tulee jatkaa

STM:n, SM:n ja muiden ministeriöiden alaisten ihmiskaupan vastaisen toiminnan organisaatioiden välinen dialogi ei ole edistynyt toivotulla tavalla. Ihmiskaupan vastaiseen toimintaan on jo aiemmin liittynyt eriytymistä sosiaali- ja terveydenhuollonalan ja niin sanottujen ihmiskaupan vastaisen toiminnan vakiintuneiden toimijoiden välillä. Ihmiskaupan uhrien auttamiseen liittyvän kehittämistyön kahtiajakautuminen on ongelmallista. Tiivistetysti ongelmat STM:n ja SM:n välisessä uhrien auttamisen kehittämistyössä liittyvät eroaviin toimintalogiikoihin STM:n ja SM:n hallinnonaloilla. Nykytilanteessa on ollut epäselvää ja vaikeaa määritellä, mitä lisäarvoa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuus tuo kuntalaisille (jatkossa hyvinvointialueiden asukkaille) ja mikä suhde peruspalveluilla ja ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmällä on.

Tämä on johtanut muun muassa eroaviin käytäntöihin eri viranomaisten ja järjestöjen työssä "esitunnistettujen" ihmiskaupan uhrien alkuvaiheen palveluohjauksessa, neuvonnassa ja tukemisessa. Samalla on nostettu huoli siitä, jäävätkö jotkut ihmiskaupan uhrin (joilla on kotikunta) jotakin tarvitsemaansa apua vaille, jos he eivät ole ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä (esim. oleskeluun ja rikosprosessiin liittyvä ohjaus ja neuvonta). Ihmiskaupan uhrien auttamisen kehittämistyössä on käsitelty myös riskejä, jotka liittyvät esimerkiksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuuteen hakemiseen. Nämä riskit liittyvät esim. asiakkaan oikeudellisen aseman muuttumiseen rikosnimikkeen muuttuessa.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on hakeutunut ihmiskaupan uhreiksi tunnistettuja ihmisiä, joille järjestelmään hakeutuminen on "turvallista" tai he ovat tilanteessa, jossa järjestelmään hakeutumiseen liittyvät riskit ovat pienempiä kuin hakematta jättämisen. Näistä syistä järjestelmään ei hakeudu esimerkiksi Pro-tukipisteen kohtaamia mahdollisesti ihmiskaupparikoksen uhriksi joutuneita ihmisiä, jos he ovat epävarmoja rikosprosessista tai Suomessa oleskelunsa jatkosta. Tämä on johtanut huoleen siitä, tunnistetaanko ihmiskauppaa ja saavatko ihmiskaupan uhrin apua tarpeeksi matalalla kynnyksellä. Huolta on lisännyt se, että Suomessa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on ohjautunut kansainvälisesti vertaillen vähäisesti Suomessa seksuaalisesti hyväksikäytettyjä ihmiskaupan uhreja.

Sisäministeriön alainen ihmiskaupan uhrin auttaminen (auttamisjärjestelmä) on perustunut ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen ja rikoksen uhrille tunnistamisen perusteella seuraaviin oikeuksiin esimerkiksi auttamisjärjestelmän asiakkuuteen, ihmiskaupan uhrin tarvitsemiin palveluihin sekä mahdollisuuteen saada väliaikainen oleskelun laillistaminen eli niin sanottu harkinta-aika. Auttamisjärjestelmästä poistamista

Pro-tukipiste

koskevaa lainsäädäntöä on ehdotettu kehitettävän muun muassa niin, että rikosprosessilla ei olisi nykyisenkaltaista vaikutusta järjestelmästä poistamiseen.

Suomalaista sote-palvelujärjestelmää ollaan juuri uudistamassa, mihin myös ihmiskaupan uhrien auttamisen kehittämistyössä on usein viitattu. STM:n alalla ihmiskaupan vastaisen toiminnan kytkeytyminen juuri tiettyyn nimettyyn rikokseen, ihmiskaupparikokseen, on nähty ongelmallisena. Suomalainen peruspalvelujärjestelmä perustuu ajatukseen universaaleista sosiaali- ja terveyspalveluista, joita palveluiden asiakas tai potilas saa ammattihenkilön tekemän palvelutarpeen arvioinnin perusteella. STM:n alalla on koettu luontevammaksi puhua hyväksikäytöstä, kuin ihmiskaupasta. Ihmisten tilanteiden tunnistaminen hyväksikäytöksi voi olla matalamman kynnyksen takana, kuin ihmiskaupan tunnistaminen.

STM:n alalla myös asiakkaiden tietosuojan, eli erilaisiin rekistereihin ja tietojen luovutus- ja saantioikeuksiin liittyvät kysymykset ovat nousseet esiin ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista koskevassa kehittämistyössä. Tähän vaikuttaa esimerkiksi se, että ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuuteen liittyvät laajemmat ja sote-alan ammattilaisten näkökulmasta epämääräisemmin säädellyt tietojenluovutusoikeudet kuin vaikkapa sosiaalihuollon asiakkuuteen. Jotta ihmiskaupan tunnistaminen ja uhrien auttaminen olisivat jatkossa sote-alalle tutumpi käytäntö, tulee selkeyttää mitä oikeusvaikutuksia jatkossa ”ihmiskaupan uhrin” tunnistamisella on yksilölle ja miten eri oleskelustatuksella oleskelevien asiakkaiden kanssa menetellään.

Pro-tukipisteen kohderyhmien näkökulmasta on kriittistä, että Suomessa on toimiva ja palveluiltaan kattava peruspalvelujärjestelmä, jonka kautta vastataan eri tavoin vaikeassa asemassa olevien ihmisten avun ja palveluntarpeisiin matalalla kynnyksellä. Saavutettavilla peruspalveluilla ja kolmannen sektorin toimijoiden riittävällä resursoinnilla voidaan ennaltaehkäistä hyväksikäytön uhriksi joutumista, tavoittaa jo rikosten uhreiksi joutuneita ja tarjota tukea ja palveluita rikosten uhriksi joutumisesta toipumiseen ja selviytymiseen. Olemme huolissamme siitä, että sote-palvelujärjestelmä on varsin epätasainen; eri alueiden välillä on myös suurta vaihtelua palvelujen saavutettavuudessa ja laadussa.

Pro-tukipiste katsoo, että myös asiakkaiden tietosuojan liittyvistä kysymyksistä on tärkeää jatkaa yhteiskunnallista ja eri ammattiryhmien välistä keskustelua, jossa tunnistetaan ja otetaan vakavasti myös haavoittuvassa asemassa elävien ihmisten oikeudet heitä itseään koskevaan tietoon ja sen käsittelyyn. Ihmisen tulee voida ymmärtää, mihin hänen antamiaan tietoja voidaan käyttää ja keillä niihin on pääsy. Erityisen kriittistä se on ihmisten kohdalla, joiden mahdollisuuksiin hahmottaa ja luottaa eri viranomaisen toimintaa ovat vaikuttaneet esimerkiksi kokemukset alisteisesta asemasta työmarkkinoilla, rasismista ja väkivallasta.

Ihmiskaupan uhrien auttamista ja muita oikeuksia koskevaa kehittämistyötä ja keskustelua on tarpeen käydä jatkossakin ja tähän dialogiin tarvitaan koordinoitusti eri tasoisia (valtakunnallisia ja alueellisia) foorumeita/tilaisuuksia. Ihmiskaupan uhrien auttamisesta on pystyttävä tekemään niin ymmärrettävää ja turvallista, että ihmiset uskaltavat jatkossa hakemaan apua ja reflektoidaan tilannettaan nykyistä matalammalla kynnyksellä niin järjestöihin kuin myös viranomaispalveluihin.

Seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuvan ihmiskaupan vastaisen työn kehittämistarpeet

Pro-tukipisteen näkökulmasta ihmiskaupan vastaisen toiminnan kriittiset kysymykset kytkeytyvät edellä mainittuihin ihmiskaupan uhrin auttamiseen liittyvien palvelujärjestelmien kehittämiseen, rikosprosesseihin sekä maassa oleskeluun liittyviin epävarmuuksiin.

Pro-tukipiste

Ihmiskaupparikosten rikosprosesseihin liittyy moninaisia epäkohtia, joita on viime vuosina käsitelty julkisuudessa. Ihmiskaupparikosten uhrien kannalta rikosprosessit ovat epävarmoja, huomattavan pitkiä ja niiden laadussa on paljon epätasaisuutta. Ihmiskauppaan liittyviä rikosprosesseja kehitetään monin tavoin. Pro-tukipisteen näkökulmasta on ollut hyvä, että esimerkiksi poliisin ihmiskauppaan erikoistunut yksikkö on ottanut kontakteja kansalaisjärjestöihin ja esimerkiksi tarjonnut asiakkaillemme mahdollisuutta anonyymiin konsultaatioon rikosasioissa. Käytännössä yksikkö on Suomessa Pro-tukipisteen ohella toinen organisaatio, jolle kertyy ja on kertynyt kontakteja ja asiantuntemusta kaupallisen seksin aloilta toimeentuloaan hankkiviin ihmisiin ja tässä kontekstissa tapahtuviin ihmiskaupparikoksiin liittyen.

Rikosprosessien kannalta Suomessa on yhä tarvetta lisätä rikosprosessitoimijoiden osaamista paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten rajanvetoon. Ihmiskaupan uhrilla on oikeuksia, joita parituksen kohteella ei ole. Myös teot ovat seksin myyjän asemassa olevan ihmisen kannalta merkittävästi erilaisia. Parituksessa on karkeasti kyse seksinmyymiseen liittyvästä kolmannen osapuolen taloudellisesta hyötymisestä, kun taas ihmiskaupparikoksen uhrilta viedään mahdollisuudet toimia toisin. Tätä rajanvetoa on tarpeen soveltaa myös seksikaupan kohteen hyväksikäyttörikosten suhteen. Samalla tulee huolehtia siitä, etteivät seksinostajiin liittyvät rikosprosessit tuota ihmiskaupan uhreille tai parituksen kohteena olleille ihmisille lisätraumatisoitumista. Pro-tukipiste katsoo, että seksuaalipalvelujen myymiseen liittyvän lainsäädännön uudistamistyössä tulee jatkossa kuulla myös seksin myyjän asemassa olevia ihmisiä.

Suuri osa kohtaamistamme vakavan hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhreista on ollut maassa oleskelunsa suhteen epävarmassa asemassa. Olemme havainneet, että oleskeluun liittyvä epävarmuus nostaa kynnystä avun hakemiseen myös lievemmissä rikostilanteissa. Suomessa ihmiskaupan oleskelulupa on mahdollista myöntää ihmiskaupparikoksen uhrille joko rikosprosessia varten tai erityisen haavoittuvassa asemassa olevalle ihmiskaupan uhrille myös rikosprosessista erillään. Ihmiskaupan uhrien oleskeluluvan myöntämiskäytännöt ovat hyvin ennakoimattomia ja erityisen haavoittuvan ihmiskaupan uhrin status on erittäin korkean kynnyksen takana. Pro-tukipiste pitää nykytilannetta hyvin ongelmallisena. Koska ihmiskauppa on ainoa rikos, jonka uhreilla on erityinen oleskelulupamuotonsa, on yksilön kannalta hyvin kriittistä, pysykö rikosnimike rikosprosessissa ihmiskaupparikoksena, jos hänellä ei ole muita oleskeluperusteita. Tämä on merkittävästi avun hakemisen kynnystä nostava tekijä. Jotta ihmiset uskaltavat hakemaan hyväksikäyttötilanteissa apua, tulee heille voida tarjota jonkinlainen luotettava visio tulevaisuudesta.

Pro-tukipiste nostaa oleskelulupakysymysten yhteydessä esiin ongelmallisena myös suomalaisen Ulkomaalaislain 148 § käännetytyspykälän, jonka mukaan kolmansista maista tuleva ihminen on mahdollista käännättä pois maasta, jos hänen epäillään hankkivan toimeentuloa seksuaalipalveluja myymällä. Katsomme, että tämä pykälä pitää poistaa, sillä se nostaa erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuvan ihmiskaupan uhrien kynnystä avun hakemiseen. Ihmiset pelkäävät, että he joutuvat pois Suomesta ja saavat maahantulokiellon, mikäli heidän tilanteensa ei olekaan ihmiskauppaa. Lisäksi pykälän vaikutuksesta poliisi näyttäytyy riskinä maasta poistamiselle, ei tahona, jolta haetaan suojelua ja turvaa vaikkapa ihmiskaupan uhrina. SM on teettämässä selvitystä kyseisestä pykälästä osana ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa

Helsingissä 14.6.2022

Essi Thesslund

vastaava erityisasiantuntija, ihmiskaupan vastainen työ, Pro-tukipiste ry